

Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка

ТЕТЯНА ОГАРЄНКО

*Сучасна українська
літературна мова.
Синтаксис*

Практичні заняття

*Частина II
Складне речення. Надфразна єдність.
Період*

Кропивницький – 2022

УДК 811.161.2(075.8)

О 36

Рекомендовано до друку методичною радою ЦДПУ ім. В. Винниченка

(протокол № 2 від 07 грудня 2022 р.)

Навчально-методичне видання

О 36 Тетяна Огаренко. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис. Практичні заняття. Ч. II. Вид. 2-ге, доповн. і переробл. Кропивницький, 2022. 68 с.

Робочий зошит розроблено відповідно до програми навчальної дисципліни «Сучасна українська літературна мова». У частині II пропонується теоретично й практично опрацювати питання з тем «Складне речення», «Період», «Складне синтаксичне ціле», «Способи передачі чужого мовлення»,

Рекомендується для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Ліштаба Т. В., кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка;

Кричун Л. П., кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови, декан факультету філології та журналістики Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

УДК 811.161.2(075.8)
© Тетяна Огаренко, 2022

СКЛАДНЕ РЕЧЕННЯ. НАДФРАЗНА ЄДНІСТЬ. ПЕРІОД.

Розподіл годин

на вивчення курсу "Сучасна українська літературна мова. Синтаксис"
протягом **2-го** модуля:

Усього годин	Лекцій	Практичних	Самостійна робота

Перелік питань, які виносяться на розгляд у 2-му модулі:

Складне речення. Визначальні структурно-семантичні ознаки складного речення в сучасній українській мові. Змістова та інтонаційна єдність частин складного речення. Засоби зв'язку частин складного речення: сполучники, сполучні слова, інтонація, порядок частин, співвідносність форм дієслів-присудків тощо. Сурядність і підрядність у складному реченні. Перехідні випадки між сурядністю й підрядністю, між простими й складними реченнями. Шляхи утворення складного речення.

Складносурядні речення, їхня структура. Сурядні сполучники як один із засобів вираження синтаксичних і змістових відношень між компонентами складносурядного речення. Єднальні, приєднувальні, протиставні, розділові й градаційні сполучники. Синонімія й омонімія сполучників сурядності. Змістові відношення між предикативними частинами складносурядного речення. Особливості пунктуації на межі частин складносурядного речення.

Складнопідрядне речення. Синтаксичне значення термінів "головна частина" й "підрядна частина". Функції сполучних слів і сполучників у складнопідрядному реченні, їхня синонімічність і омонімічність. Вказівні (дейктичні) слова як факультативні й облігаторні компоненти в головній частині. Співвіднесення форм дієслів-присудків головної й підрядної частини як синтаксична ознака складнопідрядного речення. Місце підрядної та головної частин у складному реченні. Підрядні, що залежать від головної частини в цілому або окремих його членів. Питання про принципи класифікації складнопідрядних речень у лінгвістичній літературі.

Функціональні типи складнопідрядних речень. Характеристика їх у зв'язку з функцією підрядних частин. Складнопідрядні з підрядними прислівними нерозчленованої структури та з підрядними неприслівного типу розчленованої структури. Складнопідрядні речення з підрядними займенниково-співвідносними, присубстантивно-атрибутивними, прикомпаративно-об'єктними, з'ясувальньо-об'єктними частинами. Формальні й семантичні принципи їхнього виокремлення. Різновиди

складнопідрядних речень із підрядними обставинними. Складнопідрядне речення з підрядною супровідною (приєднувальною) предикативною частиною. Функціональне співвіднесення другорядних членів речення й окремих типів підрядних речень.

Складнопідрядне речення з кількома підрядними. Супідрядність (однорідна й неоднорідна) та послідовна підрядність. Складні речення змішаного типу.

Безсполучникові складні речення, синонімічні до складносурядних і складнопідрядних речень; несинонімічні до сполучникових складних речень. Змістові відношення й засоби зв'язку між частинами безсполучникового речення. Пунктуація на межі частин безсполучникового речення.

Складні речення із сполучниковим і безсполучниковим зв'язком (складні синтаксичні конструкції).

Період в українській мові; його структурні типи, особливості інтонації. Надфразні єдності як синтаксично-стилістичні одиниці літературної мови.

Способи передачі чужого мовлення. Пряма, непряма й невласне-пряма мова. Співвіднесення форм прямої й непрямої мови. Різні типи зв'язку прямої мови з непрямою. Заміна прямої мови непрямою і навпаки. Невласне-пряма мова, її структурні особливості й застосування.

Різноманітність типів речень у сучасній українській літературній мові як наслідок розвитку її граматичної будови.

Пунктуація. Принципи сучасної української пунктуації. Система розділових знаків: видільні й віддільні. Структура речення й пунктуація. Інтонаційні особливості та пунктуація. Використання засобів пунктуації для вираження емоційно-змістових відтінків речення. Огляд уживання розділових знаків у простому й складному реченнях.

Теми лекцій

Лекція 6. Поняття про складне речення. Засоби зв'язку частин складного речення. Класифікація складних речень.

Складносурядні речення. Семантико-синтаксичні відношення в структурі складносурядного речення.

Лекція 7. Складнопідрядні речення. Принципи класифікації складнопідрядних речень.

Лекція 8. Складнопідрядні речення прислівного типу нерозчленованої структури.

Лекція 9. Складнопідрядні речення з детермінантними підрядними частинами розчленованої структури.

Лекція 10. Багатокомпонентні складнопідрядні речення, їхні різновиди.

Завдання для самостійної роботи
Модуль 2

Тема	Завдання	Бали
Пунктуація української мови	Виконати пунктуаційний аналіз тексту (текст дібрати самостійно, проаналізувати не менше 20 різнофункціональних пунктограм)- див. зразок аналізу в зошиті. Увага! Попередньо студентам необхідно самостійно опрацювати матеріал з теми «Пунктуація СУЛМ. Система розділових знаків та їх основні функції» (див. Шульжук К. Ф. Синтаксис укр. мови, 2004. – С.377-384). Укласти тези теоретичного матеріалу!	5

Таблиця норм оцінювання роботи студента
протягом 2 – го модуля

Види роботи	Бали
1. Колоквіум 1/колоквіум 2	10 балів
2. Самостійна робота	5 балів
3. Підсумкова контрольна робота	15 балів
4. Мовні тренінги (синтаксичні розбори)	5 балів
Разом	35 балів

ТЕМА 1. СКЛАДНЕ РЕЧЕННЯ ЯК СИНТАКСИЧНА ОДИНИЦЯ. СКЛАДНОСУРЯДНЕ РЕЧЕННЯ

Студент повинен знати:

- визначення складного речення;
- типи зв'язків між частинами складного речення;
- особливості будови складних речень;
- різновиди складних речень.
- визначення складносурядного речення як синтаксичної одиниці;
- різницю між складносурядними реченнями й простими ускладненими реченнями;
- структурно-семантичні відношення в складносурядному реченні;
- правила вживання розділових знаків у складносурядному реченні.

Терміни:

складне речення; предикативна частина; елементарне складне речення, неелементарне складне речення; складносурядне речення; складнопідрядне речення; безсполучникове речення, сполучники сурядності (паратактичні), сполучники підрядності (гіпотактичні), паратаксис, гіпотаксис, складносурядне речення; семантико-синтаксичні відношення між предикативними частинами складносурядного речення

Студент повинен уміти:

- розрізняти поняття “просте речення” й “предикативна частина складного речення”;
- утворювати складні речення на основі простих;
- з'ясовувати засоби зв'язку частин складного речення;
- визначати різновиди складних речень;
- розмежовувати складні й прості речення.
- з'ясовувати засоби вираження синтаксичних зв'язків між предикативними частинами складносурядного речення;
- визначати семантико-синтаксичні відношення між складниками складносурядного речення;
- правильно вживати розділові знаки між частинами складносурядного речення.

Теоретичні питання:

1. Поняття про складне речення. Визначальні семантичні та граматичні ознаки складного речення. Відмінність складного речення від простого. Змістова та інтонаційна єдність частин складного речення.

2. Засоби зв'язку частин складного речення: сполучники, сполучні слова, інтонація, порядок предикативних частин, співвідносність видо-часових і способових форм дієслів-присудків (головних членів) предикативних частин, лексичні засоби.

3. Шляхи утворення складного речення.

4. Класифікація складних речень:

- а) за основними засобами зв'язку – сполучникові та безсполучникові;
- б) за типом сполучника – складносурядні та складнопідрядні.

5. Поняття про складносурядні речення.

а) Складносурядні речення відкритої та закритої структури.

б) Засоби вираження синтаксичних зв'язків між предикативними частинами складносурядного речення.

в) Семантико-синтаксичні відношення в структурі складносурядного речення:

- ✓ єднальні;
- ✓ зіставно-протиставні;
- ✓ розділові;
- ✓ градаційні;
- ✓ приєднувальні та пояснювально-приєднувальні.

6. Особливості пунктуації в складносурядному реченні.

ДОМАШНЯ РОБОТА

Вправа 1. Виписати із художньої літератури приклади складносурядних речень, якими можна було б проілюструвати всі п'ять їх різновидів. Накреслити схеми речень.

Вправа 2. Установіть відповідність.

Характеристика речення	Приклад
1 складносурядне	А Історичні факти лишаються фактами, їх можна по-різному пояснювати, але не замовчувати.

АУДИТОРНА РОБОТА

Вправа 1. Записати прислів'я, поставивши на місці крапок відповідні сполучники:

- ... ви, кумо, їжте борщ, а я буду м'ясо, ... я буду їсти м'ясо, а ви борщ.
... сядь та плач, ... стоячи кричи.
... поможе, ... не поможе, а ти дай, небоже.

Вправа 2. Поставити розділові знаки. Пояснити, чому автор не використав пунктограм.

*Рушник
півень чорний
червоне гроно клює
і півневі тому
солودко-солудко
а півень червоний
чорне гроно клює
і півневі тому
гiрко-гiрко*

(Григорій Чубай)

Вправа 3.

Тренувальні вправи

1. Позначте складносурядне речення, у якому перед виділеним сполучником треба поставити тире.

- Ти завжди був суворий до мене (і) ти був правий.
- Там є пальми (та) немає берізок і ялин.
- Дядько Микола рудий, кирпатий і невеликий на зріст (зате) вусища в нього зародили, наче в гетьмана.

2. Оберіть варіант, чому немає коми між частинами ССР.

Приклад:

*Хто твої батьки () й де ти живеш?
дві частини однотипні — питальні*

1. Тільки Петро добре розумів гетьмана () і Василь знав про його тяжкий вибір.

2. Не їсться () й не спиться.

3. Що ж то був за Шрам такий (і) як се він був разом піп і полковник?

3. Який розділовий знак треба поставити на місці трьох крапок в

складносурядному реченні (ССР)?

3. 1. *Десять років Гаральд здобував собі багатство й славу... і десять років Єлизавета вірно чекала на нього, відмовляючи іншим залищальникам (Ф.Левітас).*

- тире
- кому
- крапку з комою
- немає розділового знака

3. 2. *Свято Івана Купала утверджує єдність природи й людини, святе почуття господаря рідної землі, виховує гуманістичні почуття, кличе бути причетним до великого народного духу... і ми зберігаємо мир і щастя, шануючи давнину.*

- крапку з комою
- тире
- немає розділового знака
- кому

3. 3. *А десь біжать залізні коні... і пахне холодом трава (В.Сосюра).*

- тире
- крапку з комою
- кому
- немає розділового знака

4. Який розділовий знак — кому чи тире — необхідно поставити між частинами складносурядного речення?

1. А місяць все більше і більше заворожує ліси (?) і вони, як скам'яніле море, стоять під тихим світлом, ждучи весни (М.Стельмах).

2. Дай людині владу (?) і вона себе покаже

5. Утворіть з простих речень складносурядні за допомогою сполучника «і». Дотримуй пунктуаційних правил.

1. *Прийшла цього року рання весна. Огорнули старого тривожні роздуми про майбутній урожай.*

2. *Ось кінчається луг. Починаються густі, як ліщина, лози.*

3. *Для Степана ця новина була приголомшливою. Для самої дівчини все було несподіваним.*

Вправа 4. Написати розповідь «Мій ранок» (8-10 речень), використавши:

- а) ССР з єднальними відношеннями послідовності;
- б) ССР з протиставними відношеннями;
- в) ССР з градаційними відношеннями.

Вправа 5. Поставити розділові знаки, пояснити їх вживання.

Материна голова якраз затуляла сонце і його проміння іскрились у розмаяних чорних косах творило навколо голови мерехтливий німб.

Мати ступила вбік і кругла жовтогаряча таріль сонця засріблилась у густій блакиті а довкола матеріної голови вже не іскрився німб.

Біля ганку товпилась чимала юрба чоловіків і стояли дві брички.

Дощик перестав і все навколо запахло посвіжішало заблищало.
Надворі холодно і зовсім не хочеться вчитися.
Сім год мак не родив і голоду не було.
Не тільки тюльпани але й бузок цього року зацвіли рано.

Вправа 6. Виконати аналіз ССР за зразком.

Хмарина в небі голубім пливе, як мрія, одиноко, /і вітру
раннього потоки несуть її крилом своїм.

[], і [].

Речення розповідне, неокличне, стверджувальне, складне, складається з двох самостійних частин, поєднаних сполучником сурядності **і**, складносурядне, відношення між частинами – єднальні, одночасності.

I частина – двоскладне, поширене, повне, ускладнене (відокремлена обставина).

II частина - двоскладне, поширене, повне, неускладнене.

Пунктуація: кома між частинами ССР, поєднаними єднальним сполучником.

1. *У тебе розум добрий, та язик дуже довгий.*

2. *Весело щебетали в гаях пташки й кружляли, як завжди, різнобарвні метелики.*

ТЕМА 2. СКЛАДНОПІДРЯДНІ РЕЧЕННЯ

СКЛАДНОПІДРЯДНІ РЕЧЕННЯ З ПІДРЯДНИМИ ЧАСТИНАМИ НЕРОЗЧЛЕНОВАНОЇ СТРУКТУРИ

Студент повинен знати:

- визначення складнопідрядного речення як синтаксичної одиниці;
- синтаксичне значення термінів «головна» й «підрядна» частини;
- принципи класифікації складнопідрядних речень;
- різницю між складнопідрядними реченнями розчленованої та нерозчленованої структур;
- диференційні ознаки речень з детермінантними та прислівними предикативними частинами;
- види підрядних частин речень нерозчленованої структури.

Терміни:

складнопідрядне речення; головна предикативна частина; підрядна предикативна частина; складнопідрядне речення нерозчленованої структури; складнопідрядне речення розчленованої структури (детермінантного типу); логіко-граматичний принцип; формально-граматичний принцип; структурно-семантичний принцип.

Студент повинен уміти:

- з'ясувати засоби зв'язку предикативних частин у складнопідрядному реченні;
- визначати складнопідрядні речення з прислівними та детермінантними предикативними частинами;
- характеризувати складнопідрядні речення нерозчленованої структури, креслити схеми складнопідрядних речень нерозчленованого типу.

Теоретичні питання:

1. Поняття про складнопідрядні речення. Синтаксичне значення термінів «головна» й «підрядна» частини.
2. Засоби зв'язку предикативних частин в складнопідрядному реченні:
 - а) функції сполучних слів і сполучників – асемантичних і семантичних;
 - б) дейктичні (вказівні) компоненти як облігаторні та факультативні елементи головної предикативної частини;
 - в) порядок розміщення головної та підрядної частин;
 - г) співвіднесення вищо-часових та способових форм предикатів складнопідрядного речення;
 - д) інтонація;
 - е) лексико-морфологічний характер опорного компонента головної частини.
3. Поняття про принципи класифікації підрядних речень:
 - а) логіко-граматичний;
 - б) формально-граматичний;
 - в) структурно-семантичний;
4. Складнопідрядні речення прислівного типу нерозчленованої структури (загальна характеристика).
5. Складнопідрядні речення з детермінантними підрядними частинами розчленованої структури (загальна характеристика):

- а) складнопідрядні речення з власне-детермінантним зв'язком;
- б) складнопідрядні речення з детермінантно-кореляційним зв'язком.

б. Складнопідрядні речення з підрядними предикативними частинами нерозчленованої структури:

- а) з'ясувально-об'єктні;
- б) присубстантивно-атрибутивні;
- в) займенниково-співвідносні;
- г) прикомпаративно-об'єктні.

Додаткове завдання: законспектувати, підготувати виступ:

Хрестіанінова Р. Традиційні й нові класифікації складнопідрядних речень / Р.Хрестіанінова // Українська мова і література в школі. – 2010. - № 1. – С. 35-38.

ДОМАШНЯ РОБОТА

Вправа 1. Виписати із матеріалів фейсбуку 6 складнопідрядних речень із підрядними нерозчленованої структури, накреслити схеми, визначити види підрядних частин.

Зразок: *Найбільша кошовність на землі – це люди, які тебе люблять.*

[^{які?}] (які). СПР з підрядною присубстантивно-атрибутивною (означальною).

Вправа 2. Безпалько О.П. Нариси з історичного синтаксису української мови: Посібник для факультетів мови і літератури педагогічних інститутів / О.П.Безпалько. – К.: Рад.школа, 1960. – 236 с. – С. 172-177 – ознайомитися з

матеріалом, укласти зіставну характеристику складнопідрядних речень староукраїнської та сучасної української мов.

Вправа 3. Скласти речення за схемами

1)

Куди?

 [З], (сз).

2)

ніж хто?

 [ступ сл.], (сз).

3)

Яке?

 [... І, (що), ...].

АУДИТОРНА РОБОТА

Вправа 1. Підкреслити предикативні центри, накреслити структурні схеми, визначити види підрядних частин.

Париж, як відомо, виник на стародавньому острові Сіте, що має форму колиски.

Задиханого глядача, що виходив по темних сходах на самісінький верх собору Паризької Богоматері, Париж насамперед осліплював виглядом дахів, димарів, вулиць, мостів, майданів, дзвіниць.

Погляд довго блукав у глибинах цього лабіринту, де все вражало оригінальністю, геніальністю і красою

Психологами встановлено, що в процесі взаємодії людей від 60 до 80% комунікації здійснюється за рахунок невербальних засобів вираження.

Особливістю мови рухів тіла є те, що їх прояв обумовлений імпульсами нашої підсвідомості.

Може, про життя Мокій знав навіть менше, ніж відали його січові товариші.

Вправа 2. Розподільний диктант: записати у три колонки номери речень за типами: I – присубстантивно-атрибутивні, II – з'ясувальні, III – займенниково-співвідносні.

1) Горе людям, які не знають сенсу свого життя. 2) Кота не треба вчити, як мишей ловити. 3) Возлюби ворогів своїх за те, що вони роблять тебе сильнішим. 4) Який батько, такий син, яка хата, такий тин. 5) Не роби людям зла, щоб до тебе біда не прийшла. 6) Трудно вірить, щоб погану одіж могла носити якась ідея гарна. 7) Гарна та хата, що добрими людьми багата.

Вправа 3. Продовжити речення.

Різниця між гривнею і гривною в тому.....

Коли людина в стані афекту, тоді....

Слово «шкереберть» означає, що....

Замість «Вибачте, що.....» кажіть «Дякую, що.....».

Дитина – це дзеркало, у якому.....

Вправа 4. Робота за варіантами: розбір трьох речень, взаємоперевірка:

Найкраща відповідь та, яка припиняє подальші запитання.

Мені примарилась повінь, котру я запам'ятав ще змалечку.

Яворницький, звичайно, розумів, чому він саме таким постає в очах людей.

Вправа 5. Тест-ідентифікація: визначити, яка схема відповідає реченню (позначити стрілочками).

Речення	Схеми
1. На землі блажен навіки той, хто не тліє, а горить (В.Сосюра).	1. про що? [Д], (який).
2. Здається, ти й позаторік тут був та капості мені робив?.. (Л.Глібов).	2. хто? (хто), [Д].
3. З самого початку думай, який	3. що?

буде кінець (Н.тв.).		 [Д, (що), - ...].
4. Віддайте мені мову, якою мій народ мене благословив (Л.Костенко).	4.	хто? [З], (хто).
5. Знай, що люди – самі причина усіх своїх страждань (Піфагор).	5.	хто? (хто), [З].
6. Хто бреше натхненно, може й себе переконати (А.Коваль).	6.	яку? [І], (якою).
7. Хто легко говорить правду, той легко бреше (В.Черняк).	7.	що? [Д], (що).
8. Та миша, що тільки одну нірку має, скоро спіймається (Н.тв.).	8.	яка? [І , (що), ...].
9. Не проси, щоб з тобою рахувались, а змушуй (А.Коваль).	9.	хто? [З, (хто), ...].
	10.	що? [Д, (щоб), ...].

ТЕМА 3. СКЛАДНОПІДРЯДНІ РЕЧЕННЯ РОЗЧЛЕНОВАНОЇ СТРУКТУРИ З ПІДРЯДНИМИ ЧАСТИНАМИ ВЛАСНЕ-ДЕТЕРМІНАНТНОГО Й ДЕТЕРМІНАНТНО-КОРЕЛЯЦІЙНОГО ТИПІВ

Студент повинен знати:

- семантичні класи детермінантних (власне-детермінантних) складнопідрядних речень;
- складнопідрядні речення детермінантно-кореляційного типу;
- синкретичні складнопідрядні речення.

Терміни:

детермінантний тип, власне-детермінантний тип, детермінантно-кореляційний тип, синкретичність; складнопідрядне речення з підрядною предикативною темпоральною частиною; складнопідрядне речення з підрядною предикативною частиною умови; складнопідрядне речення з підрядною предикативною частиною мети; складнопідрядне речення з підрядною предикативною частиною причини; складнопідрядне речення з підрядною предикативною частиною місця; складнопідрядне речення з підрядною предикативною частиною порівняння; складнопідрядне речення з підрядною предикативною частиною допусту; складнопідрядне речення з підрядною предикативною частиною наслідку; складнопідрядне речення з підрядною предикативною частиною супровідною.

Студент повинен уміти:

- визначати належність підрядних обставинних речень до певного семантичного класу;
- з'ясовувати засоби зв'язку предикативних частин складнопідрядних речень розчленованої структури;
- визначати й характеризувати синкретичні складнопідрядні речення;
- креслити структурні схеми складнопідрядних речень розчленованої структури;
- пояснювати і правильно вживати розділові знаки в складнопідрядному реченні.

Теоретичні питання:

1. Складнопідрядні речення з підрядними обставинними частинами власне-детермінантного типу:

- а) Складнопідрядні речення з підрядними часу (темпоральними).
- б) Складнопідрядні речення з підрядними умови (кондиціональними).
- в) Складнопідрядні речення з підрядними мети (фінальними).
- г) Складнопідрядні речення з підрядними причини (каузальними).
- д) Складнопідрядні речення з підрядними місця (локативними).
- е) Складнопідрядні з підрядними порівняльними (компаративними).
- є) Складнопідрядні речення з підрядними допустовими (концесивними).
- ж) Складнопідрядні речення з підрядними наслідковими (консекутивними).

2. Складнопідрядні речення з підрядними обставинними частинами детермінантно-кореляційного типу:

- а) Складнопідрядні речення з підрядними супровідними (експлікативними).

3. Синкретичні складнопідрядні речення.

ДОМАШНЯ РОБОТА

Вправа 1. Законспектувати:

Городенська К. Значення неоднорідність сполучних засобів допустовості в українській мові / К.Городенська // Наук. зап. Кіровогр. держ. пед. ун-ту ім. Володимира Винниченка. – Серія: Філол. науки (мовознавство). – Кіровоград: РВВ КДПУ імені Володимира Винниченка, 2011. – Вип. 100. – С. 257-261. – вписати п'ять різновидів допустових відношень, сполучники, які реалізують їх, приклади речень.

Вправа 2. Визначити граматичні центри, накреслити структурні схеми речень, визначити види підрядних частин.

Не сунься середа наперед четверга, бо буде ще й п'ятниця (Н.тв.).

Щоб полонити всіх, думка, як і жінка, має бути і розумна, і вродлива (В.Канівець).

Хоч би куди йшла людина, вона завжди опиняється на роздоріжжі (А.Коваль).

Крути часом, доки він не почав крутити тобою (Н.тв.).

Кохання знаходить радість в будь-якій дрібниці, якщо її поділяє з тобою близька людина (А.Моруа).

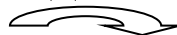
Приказка в розмові, як язика полум'я в багатті (Н.тв.).

Смереки тісно збилися в купу, так що трудно було пролазити між шершавими пнями (М.Коцюбинський).

АУДИТОРНА РОБОТА

Вправа 1. Скласти речення за схемами.

1. **Допоки?**

[_____], (**сз**).

2. **Для чого?**

[_____], (**сз**).

3.
[_____], (**так що**).

4. **незважаючи на що?**

(**дарма що**), [_____]

5. **Куди?**

[**З**], (**сз**).

Вправа 2. Визначити вид підрядної частини зі сполучним засобом *коли*. У яких реченнях це сполучник, а де – сполучне слово?

Добре, коли Людина вміє добре мріяти.

Коли ідеш ранковим полем, там грають бризки від роси.

Коли ти мрієш добре, працюєш добре теж.

Приходьте, коли нас дома не буде.

Коли друг просить, тоді «завтра» немає.

Благословенна та ясна година, коли дитя читає «Кобзаря».

Вправа 3. Визначити вид підрядної частини, пояснити пунктуацію.

Не роби людям зла, щоб до тебе біда не прийшла.

Оскільки люди нерівноцінні, то їх правди нерівноправні.

Виховання може зробити все, але робить звичайно протилежне тому, чого прагне.

Якими б цитатами бездари не підпирали свою розумову стелю, вона, однак, занижка.

Чого не збагнеш серцем, не досягнеш розумом.

Дарма що рудим називають, зате ж серце в нього золоте.

Поки не знаєш добра у світі, то й лихо добром стає.

Досвід – це назва, яку кожен дає своїм помилкам.

Тест з теми «Складнопідрядні речення»

I рівень

- СПР називається речення, яке:
 - складається з двох і більше предикативних частин;
 - складається з двох і більше предикативних частин, які поєднані в єдине граматичне і семантичне ціле за допомогою підрядного зв'язку;
 - складається з двох і більше предикативних частин, які нерівноправні.
- Існують такі класифікації СПР:
 - логіко-граматична, семантична, сполучникова;
 - структурно-семантична, за сполучниками і сполучними словами;
 - структурно-семантична, формально-граматична, логіко-граматична.
- За класифікацією СПР, яку запропонував М.Поспелов, виділяють такі типи СПР:
 - обставинні, означальні, з'ясувальні;
 - нерозчленованої та розчленованої структур;
 - з'ясувальні, займенниково-співвідносні, присубстантивно-атрибутивні, прикомпаративно-об'єктні, обставинні.
- Назвіть відмінності між сполучниками і сполучними словами.
- Основними засобами зв'язку частин СПР є:
 - сполучники;
 - інтонація, сполучники підрядності, сурядності;
 - інтонація, сполучники підрядності, сполучні слова;
 - сполучники сурядності і підрядності.

II рівень

- Визначити тип підрядної частини у реченні:
... Немає на світі нічого трагічнішого, ніж людство без майбутнього (І.Жиленко)
 - з'ясувально-об'єктна;
 - присубстантивно-атрибутивна;
 - прикомпаративно- об'єктна;
 - займенниково-співвідносна.
- Структура якого речення відповідає такій схемі:
$$\left[\quad \right], \left(\quad \right), \left(\quad \right).$$
 - Природа стає школою розумової праці лише за умови, що дитина абстрагується від речей, що її оточують, починає мислити абстрактно (В.Сухомлинський);*
 - А ця рука, що тільки не торка, дає усьому руху, льоту, росту...(В. Бичко);*
 - Щастя – це діти, котрих вдається виховати такими, якими ти хотів бачити їх (З журналу);*
 - Не знаю я, що буде після нас, в якій природі убереться шати (Л.Костенко).*
- У якому рядку є СПР з підрядною частиною умови:
 - Недовго ждуть, коли стени примхливі Почують шум зелених лісосмуг (О.Підсуха);*
 - Я буду щасливим і задоволеним лише тоді, коли щасливим і задоволеним буде мій народ (В.Козаченко);*
 - Які б то звуки розіткнулись, коли б ви дивних струн торкнулись (О.Олесь);*
 - Вона настане, та визвольна днина, Коли я поверну його тобі, Цей шмат землі твоєї, Україно (В.Бровченко).*
- Скласти СПР з підрядною допустовою частиною.

III рівень

Виконати аналіз речення (підкреслити предикативні центри, накреслити структурну схему, визначити типи підрядних частин): **Як правило, педагог втрачає повагу учнів тоді, коли переживає застій у своєму зростанні, стає міщанином, розгублює набуті знання.**

**Питання до колоквиуму 1 з тем
«Складне речення. Елементарні ССР і СПР»
(студенти складають у позааудиторний час).**

1. Визначення СР.
2. Типи СР: сполучникові (сурядні, підрядні), безсполучникові; елементарні/неелементарні (з прикладами). Засоби зв'язку частин СР (назвати).
3. ССР. Визначення, структурно-семантичні типи (з прикладами).
4. Визначення СПР. Елементарні СПР нерозчленованої структури: визначення, типи (з прикладами).
5. Елементарні СПР розчленованої структури: визначення, типи (з прикладами).
6. Схема аналізу елементарних ССР, СПР.

АУДИТОРНА РОБОТА

Вправа 1. Аналіз речень.

1. Дитинство живе в людині від початку до кінця її життєвого кола, бо це найкраща частина її центру, вічно освіжаюча субстанція, яка утримує її в чистоті й оптимізмі.

2. На випадкових аркушах паперу та в захлавлених книжечках поетова рука покрадьки записувала рядки, що стануть дорогими для цілого народу, що донесуть до нього крізь усі перепони віщі і вічні слова.

3. І хоч криницю накривають дерев'яною покривкою, проте у витягнутому відрі воді плавають змарнілі, зводяннілі пелюстки, бо ж вишня стоїть над самою криницею.

4. Якщо ти вчиш, постарайся бути лаконічним, щоб розум слухняний зразу ж усвідомив слова і зберігав би їх у пам'яті правильно.

5. Коли б розмотати клубок з довгих планетних паралелей, що їх намотала на свою вісь колісниця Архипенкових мандрів, початок нитки виявився б у Києві.

6. По селу пішла чутка, що, коли хтось добровільно віддасть нагробоване у пана, його не каратимуть.

7. Як добре, коли відчуваєш, що зробив те, що слід було зробити, що можеш тепер відкрито глянути кожному зустрічному в вічі

8. У кожного з нас є той найдорожчий у світі берег, від якого починалась наша дорога в життя і куди ми не завжди повертаємось.

9. Хто вивчав історію народних бідувань, той може підтвердити, що найбільшу частину нещастя на землі приносить нещастю.

10. З того боку, з якого надійшов прочанин, з'являються три жіночі постаті, що хутко і легко просуваються, мов їм допомагають невидимі крила.

ТЕМА 5. БЕЗСПОЛУЧНИКОВІ СКЛАДНІ ДВОКОМПОНЕНТНІ ТА БАГАТОКОМПОНЕНТНІ РЕЧЕННЯ, ЇХНІ РІЗНОВИДИ

Студент повинен знати:

- визначення безсполучникового складного речення як синтаксичної одиниці;
- підходи до класифікацій безсполучникових складних речень;
- засоби зв'язку частин у безсполучниковому складному реченні;
- типи безсполучникових речень за структурою;
- типи безсполучникових речень за семантико-синтаксичними відношеннями між предикативними частинами;
- основні правила пунктуації в безсполучникових реченнях.

Терміни:

безсполучникове складне речення; типізовані безсполучникові речення; нетипізовані безсполучникові речення; безсполучникові речення однорідного (недетермінантного) складу; безсполучникові речення неоднорідного (детермінантного) складу.

Студент повинен уміти:

- з'ясовувати засоби зв'язку предикативних частин безсполучникового складного речення;
- визначати типи безсполучникових складних речень за структурою;
- характеризувати безсполучникові речення за семантико-синтаксичними відношеннями між предикативними частинами;
- аналізувати багатоконпонентні безсполучникові речення;
- правильно вживати розділові знаки в безсполучникових складних реченнях.

Теоретичні питання:

1. Поняття про безсполучникове складне речення.
2. Питання про семантико-синтаксичну співвіднесеність між безсполучниковими складними реченнями й сполучниковими сурядними та підрядними.
3. Засоби вираження синтаксичних зв'язків і змістових відношень між частинами безсполучникових складних речень.
4. Принципи класифікації безсполучникового складного речення.
 - 4.1. Типи безсполучникових складних речень за характером інтонації:
 - 1) перелічувальні;
 - 2) протиставні;
 - 3) зумовлені;
 - 4) пояснювальні.
 - 4.2. Типи безсполучникових складних речень за структурою:
 - 1) відкритої структури;
 - 2) закритої структури;
 - 4.3. Типи безсполучникових складних речень за характером семантико-синтаксичних відношень:

однорідного (недетермінантного) складу;
неоднорідного (детермінантного) складу.
5. Багатоконпонентні безсполучникові складні речення.

АУДИТОРНА РОБОТА

Вправа 1. Розставити розділові знаки. Чи можливі пунктуаційні варіанти?

У стилі козацького бароко створено справжні шедеври національної архітектури його зразки не мають аналогів у світі.

Три роки Леся майже нічого не писала поринула в самоосвіту.

Душа пройшла всі стадії печалі Тепер уже сміятися пора.

Йдемо вулицею іще з другого кінця побачили в хаті світиться.

Порожні гнізда просвічували своїми чорними ребрами на синє небо і так само чорно мовчали.

Сосни берегли про запас золоту живицю дуби не поспішали розлучитись із дозрілими жолудями берези по-гобсеківському скупували на дорогоцінні монетки віджилого листя.

І такий закон життя беремо щоб віддавати.

Навіть сліди людини затерті й закриті поле сховало стежки і дороги.

Вправа 2. Скласти речення за схемами, виконати аналіз.

[] - [] .

[], [] ?

[] : [] !

ТЕМА 6. СКЛАДНІ БАГАТОКОМПОНЕНТНІ РЕЧЕННЯ

З РІЗНИМИ ТИПАМИ Й ВИДАМИ ЗВ'ЯЗКУ

ПЕРІОД

Студент повинен знати:

- типи й види зв'язків у складному багатокomпонентному реченні;
- основні групи багатокomпонентних складних речень із різними видами зв'язку;
- визначення періоду як синтаксичної одиниці;
- структурні типи періоду;
- принципи виділення періоду в українській мові.

Терміни:

сурядно-безсполучниковий зв'язок; безсполучниково-сурядний зв'язок; безсполучниково-підрядний зв'язок; безсполучниково-сурядно-підрядний зв'язок; період; бінарність структури.

Студент повинен уміти:

- аналізувати складні багатокomпонентні речення з різними видами зв'язку;
- визначати типи зв'язків між предикативними частинами таких речень;
- будувати складні речення з різними типами зв'язку;
- виокремлювати період у тексті;
- визначати його основні характеристики;
- характеризувати структурні особливості періоду в українській мові.

Теоретичні питання:

1. Складні багатокomпонентні речення

1) із сполучниковим зв'язком:

– речення з сурядністю і підрядністю.

2) Складні багатокomпонентні речення із сполучниково-безсполучниковим зв'язком:

– речення з безсполучниково-сурядним зв'язком;

– речення з безсполучниково-підрядним зв'язком;

– речення з безсполучниково-сурядно-підрядним зв'язком.

2. Період в українській мові:

– поняття про період;

– структурні типи періоду (бінарність змістової, синтаксичної та інтонаційної структури періоду; синтаксична будова періоду);

– розділові знаки в періоді;

– з історії вивчення періоду.

Домашня робота

Вправа 1. Вивчити напам'ять період (дібрати самостійно з поетичних текстів).

Вправа 2. Виконати аналіз складних синтаксичних конструкцій.

Тільки коли ми вийшли з села, я згадав, що в мене не в порядку валянок: на підшві проти великого пальця з'явилася маленька дірочка, і туди потроху набивався сніг

Віз наш увесь дерев'яний: дід і прадід були чумаками, а чумаки не любили заліза, бо воно, казали, притягує грім

Одійде в морок підле і лукаве, холуйство у минувшину спливе, і той ніколи не доскочить слави, хто задля неї на землі живе

Вправа 3. Проаналізувати період.

Як ідеши ти білою тропою і зимове сонце блисне враз, як над широчінню сніговою за алмазом спалахне алмаз, як зненацька у людській розмові дружній голос душу стрепене, як зблисне в посмішці раптовій юне личко, - спогадай мене (М.Рильський).

ТЕМА 7. СКЛАДНЕ СИНТАКСИЧНЕ ЦІЛЕ (НАДФРАЗНА ЄДНІСТЬ)

Студент повинен знати:

- визначення складного синтаксичного цілого як синтаксичної одиниці;
- засоби зв'язку речень у складному синтаксичному цілому;
- композиційно-змістову структуру складного синтаксичного цілого;
- співвіднесення між абзацом і складним синтаксичним цілим;
- функціонально-комунікативні різновиди текстів;
- основні текстоутворювальні одиниці;
- форми усного та писемного мовлення;
- структуру діалогічних і полілогічних єдностей.

Терміни:

надфразна єдність; абзац; текст; текстоутворювальні одиниці; композиційно-комунікативна одиниця; діалог; діалогічне мовлення; діалогічна єдність; монолог; монологічне мовлення; полілог, полілогічне мовлення; складники тексту; комунікативна форма; семантико-синтаксична форма; усний текст; писемний текст.

Студент повинен уміти:

- виокремлювати складне синтаксичне ціле із тексту;
- з'ясовувати засоби зв'язку між реченнями в складному синтаксичному цілому;
- виділяти абзац і визначати різницю між ним та складним синтаксичним цілим;
- визначати функціонально-комунікативні різновиди текстів;
- характеризувати структуру діалогічних і полілогічних єдностей.

Теоретичні питання:

1. Поняття про складне синтаксичне ціле як синтаксичну одиницю й компонент тексту:

- а) поняття про складне синтаксичне ціле;
- б) засоби зв'язку речень у складному синтаксичному цілому, типи ССЦ;
- в) загальні принципи об'єднання речень у складному синтаксичному цілому;

**Питання до колоквиуму 2 з тем
«БСР. Багатокомпонентні СПР. Період. ССЦ»
(студенти складають у позааудиторний час)**

1. БСР (визначення, типи: однорідного/неоднорідного складу – з прикладами).
2. Багатокомпонентні СПР (визначення, типи, приклади).
3. ССК (визначення, основні типи, приклади).
4. Період (визначення, структурні типи, 1 приклад).
5. ССЦ (визначення, типи, 1 приклад).
6. Схема аналізу БСР, періоду, ССЦ.

ТЕМА 8. СПОСОБИ ПЕРЕДАЧІ ЧУЖОГО МОВЛЕННЯ

Студент повинен знати:

- структурні особливості речень із прямою та непрямою мовою;
- розділові знаки в реченнях із прямою й непрямою мовою;
- способи заміни прямої мови непрямою і навпаки;
- випадки контамінації форм прямої та непрямої мови;
- особливості невласне-прямої мови.

Терміни:

пряма мова; непряма мова; невласне-пряма мова; слова автора; діалог; цитата.

Студент повинен уміти:

- розрізняти конструкції з прямою й непрямою мовою;
- аналізувати структурні особливості речень із прямою та непрямою мовою;
- замінювати конструкції з прямою мовою на конструкції з непрямою і навпаки;
- характеризувати структурні особливості конструкцій із невласне-прямою мовою.

Теоретичні питання:

1. Способи передачі чужого мовлення. Поняття про пряму й непряму мову.
2. Конструкції з прямою мовою:
 - а) пряма мова;
 - б) слова автора як обов'язковий компонент конструкцій з прямою мовою;
 - в) структурні особливості речень з прямою мовою;
 - г) інтонація, розділові знаки в реченнях з прямою мовою;
 - д) діалог, полілог;
 - е) цитати.
3. Речення з непрямою мовою:
 - а) структурно-семантичні особливості речень з непрямою мовою;
 - б) випадки контамінації форм прямої й непрямої мови.

Вправа 2. Продовжити речення:

1. Пряма мова – це один із способів передачі...._____
2. При прямій мові чуже мовлення передається....._____
3. Пряму мову завжди супроводжують....._____
4. Пряма мова завжди береться в ..._____
5. Слова автора можуть стояти..._____
6. Пунктуація при прямій мові залежить від...._____
7. Якщо пряма мова стоїть після слів автора, то ставляться такі розділові знаки..._____
8. Якщо слова автора стоять після прямої мови, то ставимо такі розділові знаки..._____
9. Якщо пряма мова є питальним чи окличним реченням, то_____
10. Пряма мова може мати у своєму складі такі компоненти...._____
11. Непряма мова – це ..._____
12. При перетворенні прямої мови в непряму утворюється _____ речення.
13. Для підтвердження своєї думки використовують_____
14. Цитата може мати форму_____

АУДИТОРНА РОБОТА

Вправа 1. Поставити розділові знаки, пояснити.

Якщо необачна дівчина прийде по воду то русалки її запитують Полин чи петрушка? Треба відповідати Полин і забиратися геть. Тоді русалка скаже Сама ти згинь! А якщо дівчина відповість Петрушка то русалка зрадіє Ти ж моя душка Відразу потягне на дно і залоскоче.

Вправа 2. Замінити пряму мову непрямою, пояснити зміни в реченні.

«Чого ти, дурню, смієшся?» – запитав Грицько.

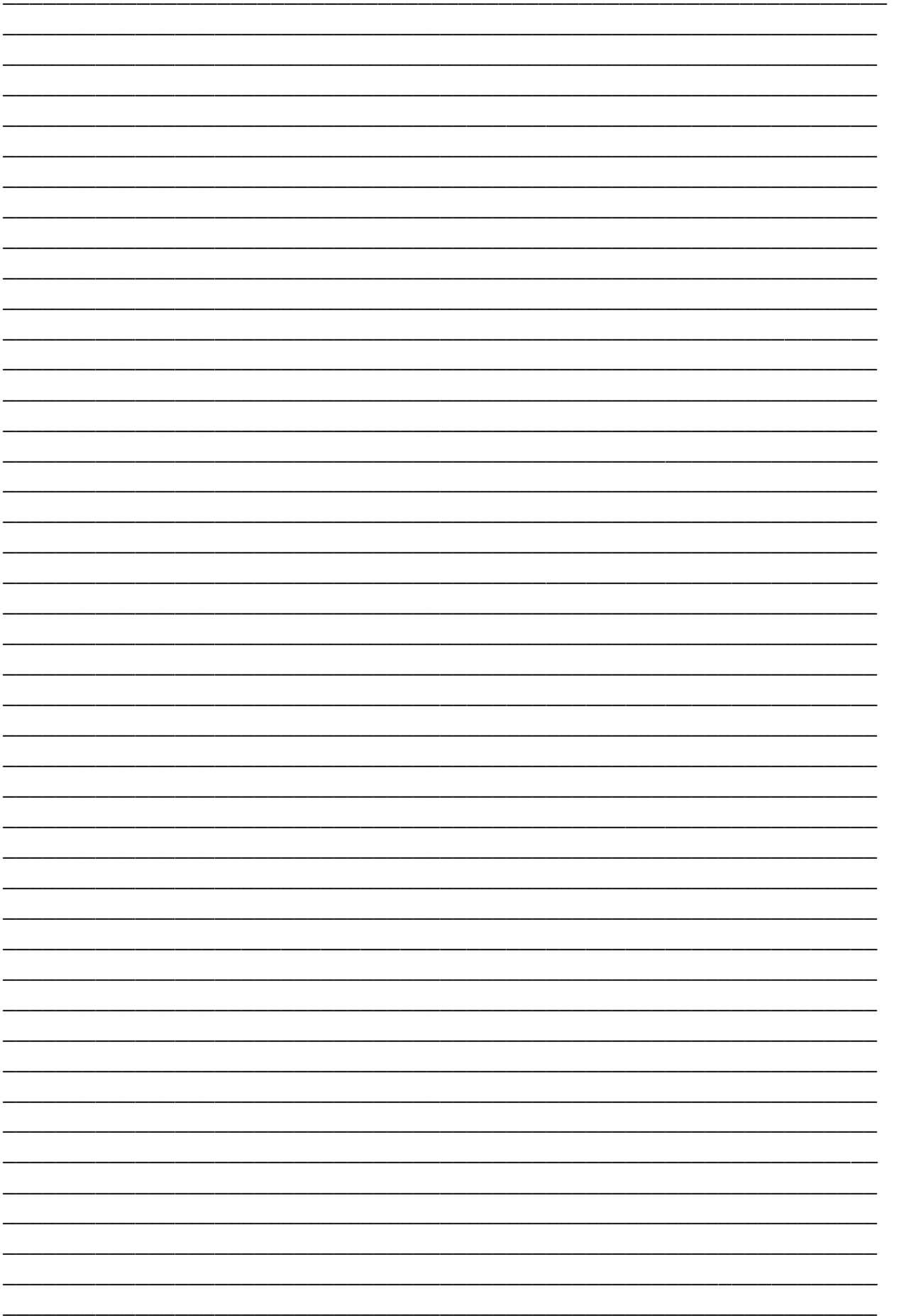
– Убили Сивоока? – тихо спитав боярина князь, підходячи впритул.

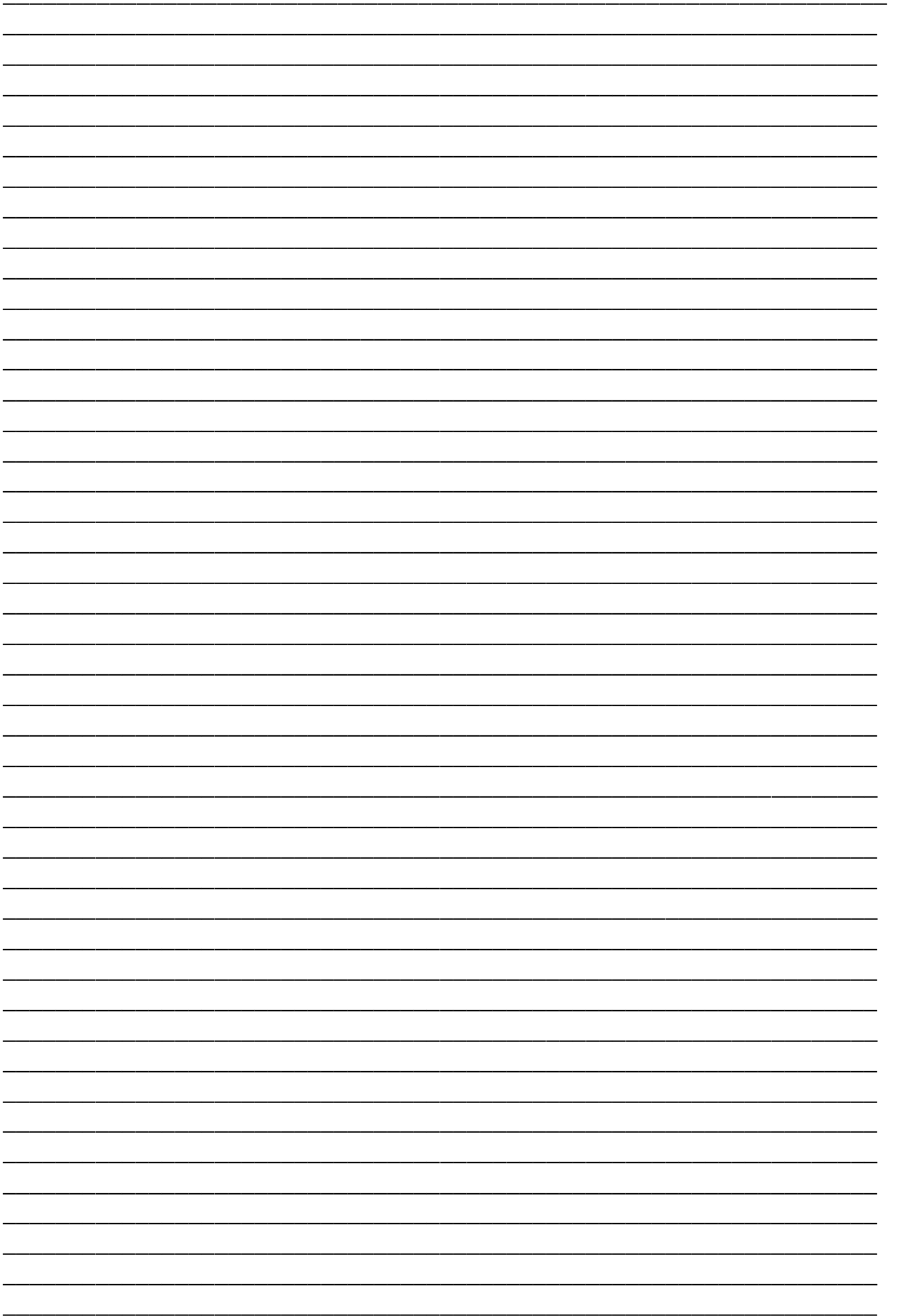
– Здрастуйте, діду! – сказав я, знявши обома руками шапку, і швидко пішов далі.

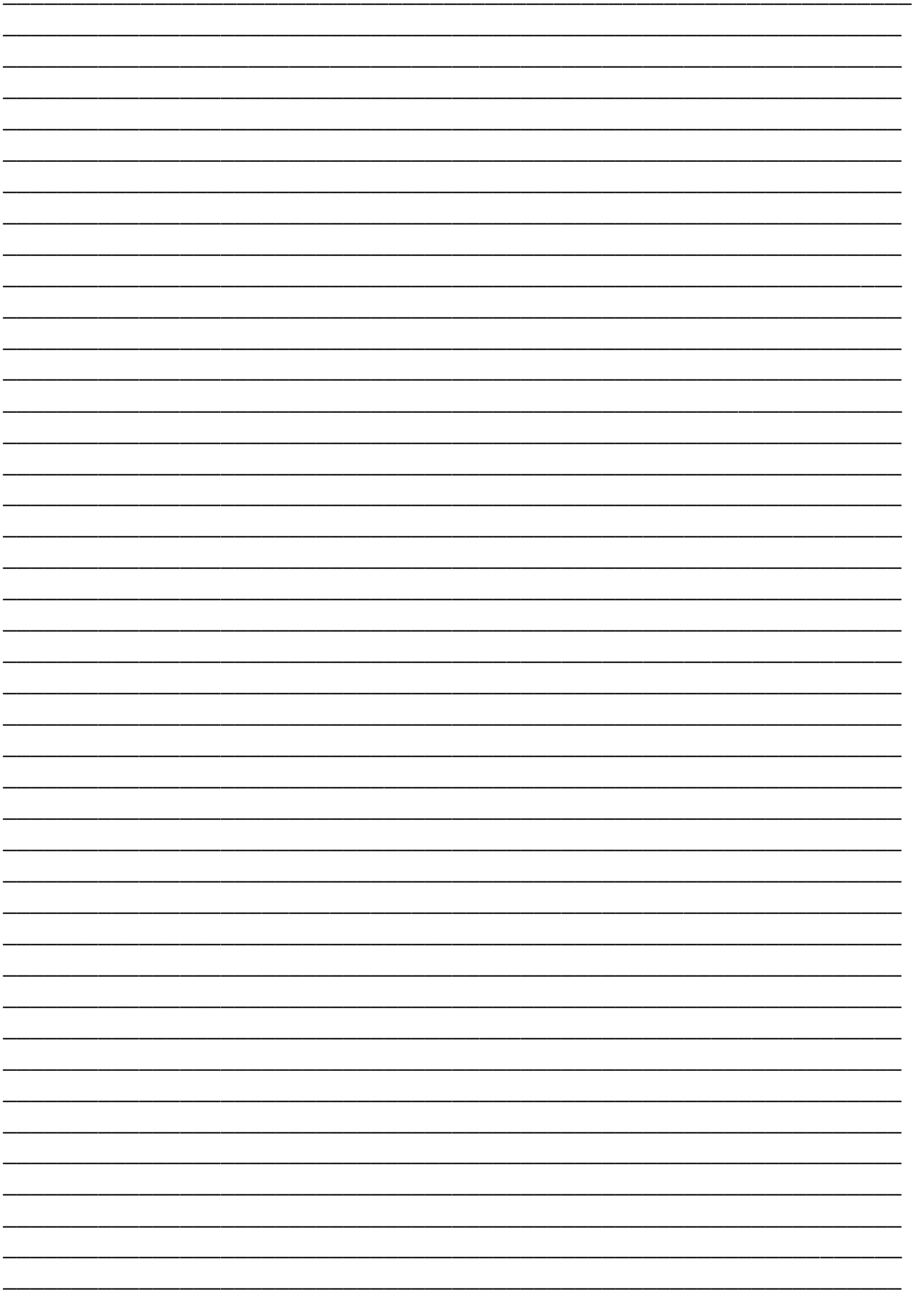
– Ага, дурна погода, – згодився Гриша, хоча всім своїм виглядом виявляв повну байдужість до того, дощ на дворі, сніг чи холодний північний вітер.

«Ану ж за непосильне взявся?..» – непокоїла думка, хоч у кожному листі я знаходив схвальні відгуки.

Вправа 3. Виписати із запропонованого викладачем джерела цитати, оформити їх у різний спосіб.

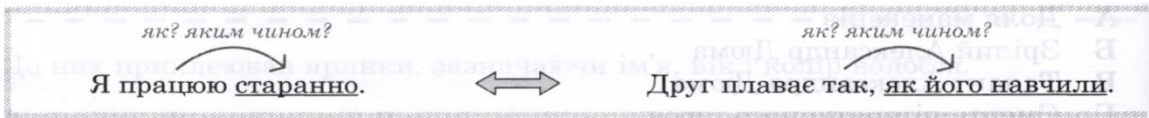

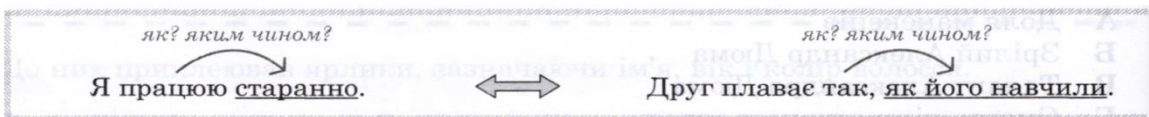
ТРЕНУВАЛЬНІ ВПРАВИ

1. Увідповідніть за подібністю синтаксичного значення підкреслені фрагменти простих і складних речень. Логіку такого поєднання показано на схемі.

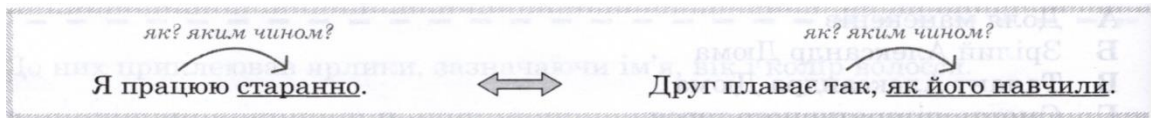
	<i>Просте речення</i>		<i>Складне речення</i>
1	<u>Бажаючи</u> перемогти, ми сконцентрували усі сили.	А	Олена, <u>хоч і була</u> гострою на <u>слово</u> , змовчала.
2	<u>Співаючи</u> , дійшли до озера.	Б	Він писав свою книжку, <u>тому що хотів</u> зробити людей трохи <u>щасливішими</u> .
3	<u>Наперекір</u> утискам царського двору, Остап Вересай першим серед українських кобзарів вийшов на світову арену.	В	Раптом вітер зняв хмару пилу, <u>яка</u> закрила все.
4	Більше вір своїм очам, ніж <u>чужим</u> речам.	Г	А там, <u>де мене чекають</u> , рипає хвіртка тоскно.
		Д	А сонечко встане, <u>як перше</u> <u>вставало</u> .

2. Увідповідніть за подібністю синтаксичного значення підкреслені фрагменти простих і складних речень. Логіку такого поєднання показано на схемі.

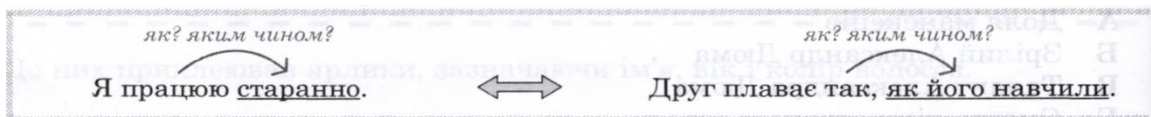
	<i>Просте речення</i>		<i>Складне речення</i>
1	<u>Шопена</u> вальс... ну хто не грав його, і хто не слухав?	А	Все, <u>що гарне</u> у природі, розцвітає в ці деньки.
2	Будівництво фортеці розпочалося в <u>шістнадцятому столітті</u> .	Б	Човен ішов рівно і м'яко, <u>наче птах</u> на безтрепетних крилах.
3	Заснув <u>від нічого</u> робити.	В	Тепер я скрізь, <u>де світло і любов</u> .
4	Лелека, <u>мов старий грузин</u> , по жовтім полі ходить босо.	Г	Будеш, батьку, панувати, <u>поки живуть люди</u> .
		Д	Я вірю в ті чари, <u>бо серцем</u> я їх <u>почуваю</u> .

3. У відповідність за подібністю синтаксичного значення підкреслені фрагменти простих і складних речень. Логіку такого поєднання показано на схемі.

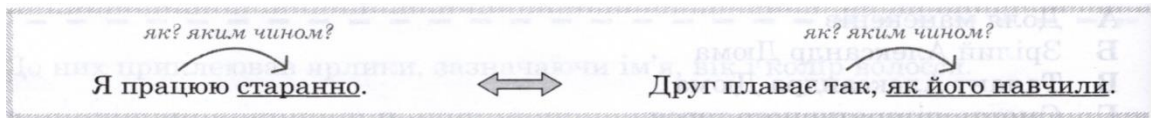
<i>Просте речення</i>		<i>Складне речення</i>	
1	Незважаючи на <u>маленький вітерець</u> , парило й робилося душно.	А	Я сказав для того, <u>щоб тільки не йти з ним</u> .
2	В біді <u>своїх</u> не залишають.	Б	<u>Якщо сьогодні я прийду до неї</u> , вона мене в Олександрію візьме.
3	<u>Як парость виноградної лози</u> , плекайте мову	В	<u>Хоч не рідний син Ярема</u> , а щира дитина.
4	Посідали <u>обідати</u> на галявині.	Г	Розкажи, <u>як за горою сонечко сідає...</u>
		Д	Сивина блищить у чорному чубі, <u>наче озимина взялась інеєм на осінньому полі</u> .

4. У відповідність за подібністю синтаксичного значення підкреслені фрагменти простих і складних речень. Логіку такого поєднання показано на схемі.

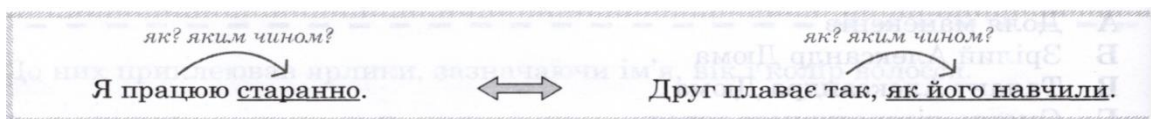
<i>Просте речення</i>		<i>Складне речення</i>	
1	Як у нас <u>на Україні</u> всі лани квітучі.	А	Сонця не було ще видно, <u>хоч деякі шпилі вже рожевіли</u> .
2	Ми поїхали на екскурсію <u>попри труднощі</u> .	Б	<u>Як не буде птахів</u> , то і серце людське стане черствим.
3	<u>При щирості між людьми</u> ніякий ризик не страшний!	В	Ми підем, де трави <u>похили</u> .
4	Друзям <u>на допомогу</u> приходиться вона.	Г	Уже не мертвий ліс, <u>бо лебеді принесли на своїх крилах весну і життя</u> .
		Д	<u>Щоб пізнати людину</u> , треба з нею пуд солі з'їсти.

5. У відповідність за подібністю синтаксичного значення підкреслені фрагменти простих і складних речень. Логіку такого поєднання показано на схемі.

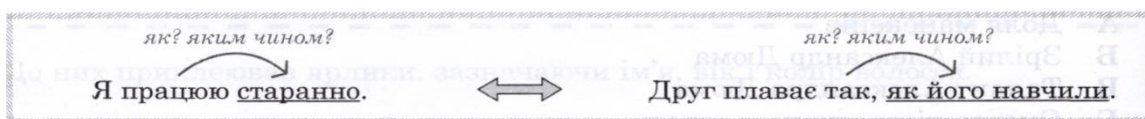
<i>Просте речення</i>		<i>Складне речення</i>	
1	Повітря тремтить <u>від спеки.</u>	А	<u>Де творчості немає, там і життя немає!</u>
2	У хаті <u>ще більше</u> потемніло.	Б	Вона все співала та співала, <u>доки не сховалася на леваді в вербах.</u>
3	Коні біжать рівною, злегка хвилястою <u>дорогою.</u>	В	Кайдаш хрюпнув дверима так, <u>що з полиці полетіло горня й розбилось на шматочки.</u>
4	Він легко, <u>попри свій вік і огрядність,</u> скочив у сідло.	Г	<u>Дарма що стояло безвітря,</u> листя тріпотіло на деревах.
		Д	<u>Уже тому, що ти жива, Україно,</u> дзвінких пісень твоїх слова мені допомагають жити.

6. У відповідність за подібністю синтаксичного значення підкреслені фрагменти простих і складних речень. Логіку такого поєднання показано на схемі.

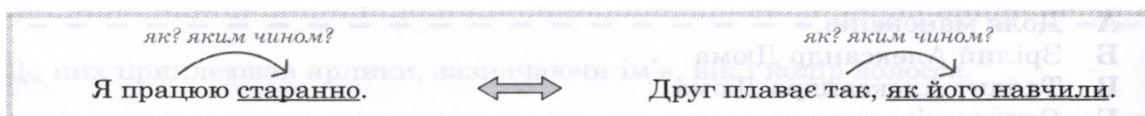
<i>Просте речення</i>		<i>Складне речення</i>	
1	Освітлений вогнями, підходить пароплав <u>“Тарас Шевченко”.</u>	А	Сиджу і слухаю, <u>як народжується вітер.</u>
2	Між горами старий Дніпро, <u>неначе в молоці дитина,</u> красується, любить на всю Україну.	Б	У полі ще лежав сніг, <u>хоч весна брала своє.</u>
3	Гучне <u>«ура»</u> зупинити було неможливо.	В	Ми працюю любимо, <u>що в творчість перейшла.</u>
4	<u>Посеред Європи,</u> молода та сильна, стоїть гордо Україна.	Г	Дівчина, обсіпана квітками, іде, <u>немов пливе лебедонька в воді.</u>
		Д	Скрізь, <u>де не гляну,</u> сухі тумани розляглися.

7. У відповідність за подібністю синтаксичного значення підкреслені фрагменти простих і складних речень. Логіку такого поєднання показано на схемі.

Просте речення		Складне речення	
1	Спритніші, <u>всупереч усім ударам</u> , тримаються на поверхні життя.	А	Я син народу, <u>що вгору йде..</u>
2	Дерева всі хочуть <u>од страху до землі</u> прилипнути.	Б	<u>Коли</u> копають картоплю, ключ угорі журавлиний рідною мовою кличе в невідомі краї.
3	Ти <u>вже</u> не згинеш, ти двожилава, земле, рабована віками.	В	Все можуть зробити людські руки, <u>коли захочуть.</u>
4	Я хочу на озеро <u>Свитязь</u> , в туман таємничих лісів.	Г	Тепла все ще не було, <u>дарма що минуло кілька днів березня.</u>
		Д	Щасливий я, <u>що народився на твоєму, Десно, березі.</u>

8. У відповідність за подібністю синтаксичного значення підкреслені фрагменти простих і складних речень. Логіку такого поєднання показано на схемі.

Просте речення		Складне речення	
1	Се Тугар Вовк, <u>новий тухольський боярин</u> , справляв великі лови на звірів.	А	<u>Для того щоб сміх перевернув світ</u> , точкою опори має бути власне серце.
2	<u>Без вітру</u> не родить жито.	Б	<u>Якби людина навчилася мудрості в дерев</u> , то не була б ворогом самій собі й природі.
3	Садиба була зруйнована <u>вщент</u> .	В	Я не помітив, <u>як кімната спорожніла.</u>
4	Мама увімкнула <u>посудомийну машину</u> .	Г	Довіку мене зігрівало святе відчуття, <u>що лиш рідна земля може дати нам силу життя.</u>
		Д	Гарячого білуватого світла ллється так багато, <u>що ріже очі.</u>

ПУНКТУАЦІЙНИЙ ТРЕНАЖЕР

Поставити розділові знаки

Безперечно прикраси виготовляв ювелір високого класу якому добре відомо було що таке волочіння дроту ковка паяння лиття.

Новий спалах інтересу до золотого дива з-під Глодом уже в наші дні спричинила заснована письменником Григорієм Гусейновим мистецька премія якій він дав назву Глодоський скарб нагадуючи тим самим про таємничу історію степової України.

Г.Гусейнов автор восьмитомної дослідницької епопеї «Господні зерна» в якій він підняв величезний пласт тієї минувшини яка географічно пов'язана передусім зі степами Причорномор'ям колишніми землями козацьких вольностей...

Премію «Глодоський скарб» Григорій Гусейнов заснував поклавши на депозит грошову винагороду отриману ним разом із дипломом лауреата Шевченківської премії.

Переможцем 2007 року себто першим в історії премії названо молодого кобзаря-вітруоза Тараса Компаниченка який блискуче володіє кількома музичними інструментами знає старовинну музику і вміє не тільки «реставрувати» її а й донести до нинішніх слухачів.

12-13 червня 1843 р. у Межигір'ї побували Тарас Шевченко й Пантелеймон Куліш причому обоє вони залишили згадку про цю подію.

У 1930-ті роки Густинські храми могли б злетіти у повітря якби не зусилля київського професора Миколи Макаренка та інших учених-подвижників які рятували обитель від більшовицьких спустошень ризикуючи власним життям.

Поки пілігримські дороги не привели мене в цей мальовничий куточок України я не знав що мати великої Анни Ахматової похована на Хмельниччині в селі Слобідка Шелехівська Деражнянського району.

Історія життя Миколи Хвильового письменника який був постаттю номер один в українській літературі доби Розстріляного відродження й досі сповнена таємниць.

Зберігся двоповерховий будинок колишньої волоської школи де мешкала родина Фітільових батьків письменника.

Пан сказав що пустить Нимидору тільки тоді як з Вербівки яка-небудь дівка вийде заміж у Скрипчинці.

Глянеш з високої гори на той ліс і здається ніби на гори впала оксамитова зелена тканка гарно побгалась складками позападала в вузькі долини тисячами оборок та жмутів.

Мотря бачила що Карпо залицяється до неї і здержувала свій гнів.

Молодиці все сиділи одна проти другої все шили й понашивали од злості таких безконечників що потім прийшлося їм довго випорювати та розплутувати.

Раз уранці Мелашка вимела хату й половину сіней обмела коло своєї призьби змела до порога та й пішла в хату за рядюгою щоб винести сміття на смітник.

Слід пам'ятати що Київський університет відкрили невдовзі після придушення польського повстання 1830-1831 років й закриття багатьох польських шкіл які до того домінували на Поділлі Волині Київщині..

Поруч із Прилуками майже в самісінькому центрі села Дідівці стоїть будинок який привертає увагу передусім своєю несхожістю на сучасні особняки й селянські хати радянських часів.

На Україні його здавна вважають охоронцем життя що дає силу й бадьорість кволому тілу. Його веселі похилені набік сонячно-жовті суцвіття на невисокому квітконосі називають ключиками які відмикають браму теплого літа символізують буяння зела і дерева щедрість розкутої від зимового сну рідної землі.

Про дивовижні й лікувальні властивості первоцвіту весняного а саме цей вид із багатьох первоцвітів найбільше використовується в українській народній медицині існує немало легенд і повір'їв у багатьох народів Європи. Стародавні греки приміром називали його квіткою Олімпу квіткою дванадцяти богів вірили в його надзвичайну здатність лікувати всі хвороби.

Чому ж така шана цій загалом скромній рослині з розеткою світло-зелених із жовтовинкою зморшкуватих листків та з однією квітконосною стрілкою По-перше висушені листки й квітки первоцвіту дійовий засіб не лише від застудних захворювань а й як проти спазматичний болетамувальний заспокійливий засіб. По-друге листя первоцвіту має надзвичайно великий вміст вітаміну С у двох листках добова потреба людського організму! Тим-то первоцвіт весняний усіма знавцями рекомендується як чудова салатна рослина (Л.Павленко).

СХЕМА АНАЛІЗУ СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ

- I. Визначити тип речення за метою висловлювання (розповідне/ питальне/ спонукальне).
- II. За емоційно-експресивним забарвленням (окличне/ неокличне).
- III. За характером відношення ставлення до дійсності (стверджувальне/ заперечне/ стверджувально-заперечне).
- IV. Встановити тип речення за наявністю/ відсутністю сполучникових засобів (сполучникове/ безсполучникове).
- V. Якщо сполучникове, то сурядне чи підрядне.
- VI. Послідовність аналізу **речень із сурядним типом зв'язку**:
 1. Кількість частин (виокремити кожна з них і назвати).
 2. Семантико-синтаксичні відношення між частинами.
 3. Засоби вираження змістових і синтаксичних зв'язків між частинами (сполучники, ви́до-часові, способові форми дієслів-присудків чи головних членів, лексичні засоби тощо).
 4. Порядок частин (гнучкої/ негнучкої структури).
 5. Аналіз кожної предикативної частини за схемою простого речення.
 6. Пунктуація.
- VII. Послідовність аналізу **речень із підрядним типом зв'язку**:
 1. За кількістю частин (двокомпонентне/ багатоконпонентне) (виокремити кожна з них і назвати, кваліфікуючи їх за значущістю: головна/ підрядна).
 2. Тип синтаксичного зв'язку між частинами (прислівний, власне-прислівний, прислівно-кореляційний, детермінантний, власне-детермінантний, детермінантно-кореляційний).
 3. Позиція підрядної частини щодо головної (до чого стосується підрядна частина: до одного члена речення чи словосполучення чи до всього змісту головної і визначення на основі цього типу структурної взаємодії – розчленованої/ нерозчленованої структури).
 4. На яке питання відповідає підрядна частина.
 5. Вид підрядної частини.
 6. Засоби поєднання підрядної й головної частини.
 7. Місце підрядної частини щодо головної в складнопідрядному реченні.
 8. Аналіз кожної частини (головної та підрядної) за схемою простого речення.
 9. Пунктуація.
- VIII. Послідовність аналізу **речень із сурядністю та підрядністю**:
 1. Кількість частин (виокремити кожна з них і назвати).
 2. Частини речення із сурядним типом взаємовідношень, засоби їхнього поєднання.
 3. Змістові відношення між сурядними частинами.

4. Кваліфікація підрядних частин і встановлення їхнього зв'язку з головною.
5. Місце підрядної частини в складнопідрядному реченні.
6. Аналіз кожної частини за схемою простого речення.
7. Пунктуація.

XI. Послідовність аналізу речень із безсполучниковим типом зв'язку:

1. Кількість частин (виокремити кожна з них і назвати).
2. Кваліфікація зв'язку між частинами та їхніх змістових відношень (однотипні/ різнотипні).
3. Засоби вираження змістових і синтаксичних зв'язків між частинами безсполучникового речення.
4. Аналіз кожної частини за схемою простого речення.
5. Пунктуація.

XI. Послідовність аналізу речень із сполучниковим/ безсполучниковим зв'язком:

1. Кількість частин (виокремити кожна з них і назвати).
2. Частини речення, поєднані сурядним зв'язком, аналізуються за схемою розбору складносурядного речення: а) змістові відношення між частинами; б) засоби вираження змістових і синтаксичних зв'язків між частинами (сполучники, видо-часові, способові й модальні форми дієслів-присудків (головних членів), лексичні засоби тощо); в) порядок частин (вільний/ фіксований); г) аналіз кожної предикативної частини за схемою простого речення.
3. Частини, поєднані підрядним зв'язком, аналізують за схемою розбору складнопідрядного речення: а) тип підрядного синтаксичного зв'язку частин; б) позиція підрядної частини щодо головної; в) на яке питання відповідає; г) вид підрядної частини; г) засоби поєднання підрядної й головної частин; д) порядок частин (вільний/ фіксований); е) аналіз кожної предикативної частини (головної та підрядної) за схемою простого речення.
4. Частини, поєднані безсполучниковим типом зв'язку, розглядаються за схемою розбору безсполучникового речення: а) змістові відношення між частинами; б) засоби вираження змістових і синтаксичних зв'язків між частинами (видо-часові, способові й модальні форми дієслів-присудків (головних членів), лексичні засоби тощо), в) аналіз кожної предикативної частини за схемою простого речення.
5. Пунктуація.

ЗРАЗОК СИНТАКСИЧНОГО АНАЛІЗУ СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ

I. Складносурядне речення

Пливе над світом осінь, як медуза, і мокре листя падає на брук
(Л.Костенко).

[], і [].

1. Розповідне.
2. Неокличне.
3. Стверджувальне.
4. Складне, сполучникове.
5. Складносурядне.
6. Складається з 2-х предикативних частин (елементарне): 1-а частина - *Пливе над світом осінь, як медуза*; 2-а частина - *мокре листя падає на брук*.
7. Засоби зв'язку частин: сурядний сполучник (єднальний і), співвідношення видо-часових форм дієслів-присудків, лексичні засоби (лексеми спільної тематичної групи *осінь, мокре листя*; антонімічне поєнання *пливе над / падає на*; порядок предикативних частин тощо).
8. Між частинами єднальні відношення (значення послідовності).
9. Структура відкрита.
10. Порядок частин сталий (негнучкої структури).
11. Пунктуація: кома між частинами ССР, з'єднаними єднальним сурядним сполучником.
12. Аналіз кожної частини за схемою простого речення.

II. Складнопідрядне речення

Я так люблю зимові вечори в людському домі, де зростають діти
(І.Жиленко).

в якому?

[I], (де).

1. Розповідне.
2. Неокличне.
3. Стверджувальне.
4. Складне, сполучникове.
5. Складнопідрядне.
6. Двокомпонентне (елементарне), 1-а частина головна *Я так люблю зимові вечори в людському домі*, 2-а частина підрядна *де зростають діти*.
7. Зв'язок між частинами прислівний, власне прислівний (ПЧ відноситься до

слова *в домі*, відповідає на питання *в якому?*).

8. Нерозчленована структура.

9. ПЧ присубстантивно-атрибутивна.

10. Засоби зв'язку: сполучне слово *де*, співвідношення форм дієслів-присудків (дійсний спосіб, теп. час), лексичні (тематична група *дім-діти*), лексико-морфологічний характер опорного слова, порядок частин тощо.

11. Пунктуація: кома між частинами СПР.

12. Аналіз кожної частини за схемою простого речення.

III. Складнопідрядне багатокomпонентне речення.

Ми мусили співати, щоб вороги не чули, як стогне і плаче решта нашого народу

(В.Яворівський).

з якою метою? чого?

[], (щоб Д), (як Д).

1. Розповідне.

2. Неокличне.

3. Стверджувальне.

4. Складне, сполучникове.

5. Складнопідрядне.

6. Багатокomпонентне (неелементарне) – 3 частини: 1-а частина головна *Ми мусили співати*, 2-а частина підрядна першого ступеня *щоб вороги не чули*, 3-я частина підрядна другого ступеня *як стогне і плаче решта нашого народу*.

Послідовна підрядність.

6. Зв'язок між 1-ою і 2-ою частинами детермінантний, власне детермінантний, ПЧ відноситься до всього головного, відповідає на питання *для чого? з якою метою?*

Розчленована структура.

ПЧ мети.

7. Зв'язок між 2-ою і 3-ою частинами прислівний, власне прислівний, ПЧ відноситься до слова *не чули*, відповідає на питання *чого?*

Нерозчленована структура.

ПЧ з'ясувальньо-об'єктна.

8. Пунктуація: коми між частинами багатокomпонентного СПР.

9. Аналіз кожної частини за схемою простого речення

ЕКЗАМЕНАЦІЙНІ ПИТАННЯ

1. Синтаксис української мови як учення про будову словосполучень, речень і складного синтаксичного цілого в сучасній українській літературній мові.
2. Речення, словосполучення й складне синтаксичне ціле як предмет синтаксису. Речення як основна одиниця мови й мовлення. Речення й судження (питання й спонування). Члени речення та члени судження.
3. Предикативність, модальність, часова віднесеність, відносна змістова, граматична та інтонаційна завершеність як ознаки речення.
4. Словосполучення як некомунікативна синтаксична одиниця. Розмежування вільних синтаксичних словосполучень і фразеологічних одиниць. Типи синтаксичних словосполучень.
5. Проблема сурядних сполучень слів.
6. Підрядні словосполучення. Підрядні словосполучення й способи вираження в них синтаксичних відношень – асинкретичних (означальних, об'єктних, обставинних, апозитивних, суб'єктних) і синкретичних (об'єктно-атрибутивних, об'єктно-обставинних і под.).
7. Типи підрядних словосполучень за морфологічним вираженням головного компонента: дієслівні, іменникові, прикметникові, числівникові, займенникові, прислівникові, категорійностанові. Типи підрядного зв'язку в структурі простого речення: узгодження; кореляція (повна й неповна); керування (сильне й слабке); прилягання.
8. Типи речень за метою висловлення: розповідні, питальні та спонукальні. Окличні речення як засіб вираження почуття: розповідно-окличні, спонукально-окличні, питально-окличні.
9. Просте речення. Основи поділу речень на прості й складні. Двоскладні та односкладні прості речення (непоширені й поширені); повні та неповні. Загальна характеристика кожного з цих типів. Поняття про актуальне членування речення.
10. Двоскладне речення. Підмет і присудок як головні члени двоскладного речення; їхня відповідність членам судження.
11. Другорядні члени речення; їхня роль у формуванні структури простого речення.
12. Підмет і способи його вираження.
13. Присудок. Простий присудок, його вираження. Ускладнені форми простого присудка.
14. Питання про складений іменний присудок із нульовою зв'язкою.
15. Складений присудок: іменний і дієслівний. Зв'язка як компонент складеного присудка, різні її типи. Способи вираження іменного складеного присудка. Дієслівний складений присудок; характер, допоміжні слова в ньому. Ускладнені форми дієслівного складеного присудка.

16. Питання про складний присудок. Синоніміка різних форм присудка. Зв'язок простого й складного присудка з підметом.
17. Додаток як синтаксичне вираження об'єкта. Прямий і непрямий додаток. Придієслівні й приіменні додатки. Додатки при словах категорії стану. Вираження додатка нерозкладним сполученням слів.
18. Означення як синтаксичне вираження атрибута. Узгоджені й неузгоджені означення, способи їх вираження. Розмежування неузгоджених означень і додатків, залежних від іменників. Вираження неузгодженого означення сполученням слів. Означення при особових займенниках. Прикладка як особлива форма означення. Місце прикладок та їх змістові функції у відношенні до означуваного слова.
19. Обставини як синтаксичне вираження різних ознак і відношень дії або стану. Типи обставин за значенням і способом вираження їх окремими словами й сполученнями слів. Роль обставин у формуванні структури простого речення.
20. Односкладні речення. Поняття про односкладні речення. Характер головного члена в них. Характеристика структурних типів односкладних речень: особових (означено-особових, неозначено-особових, узагальнено-особових), безособових, інфінітивних, номінативних, вокативних, генітивних.
21. Неповні речення. Умови вживання неповних речень. Двоскладні й односкладні неповні речення, структурні різновиди та їхні функції. Еліптичні речення. Особливості пунктуації в неповних реченнях на місці неназваного члена. Уживання неповних речень у різних стилях мови. Приєднувальні конструкції як специфічні різновиди неповних і повних речень. Слова-речення, їхні типи за значенням і функціями.
22. Просте ускладнене речення. Поняття про ускладнення. Речення з однорідними членами. Способи вираження однорідних означень та їхні відмінності від неоднорідних. Узагальнювальні слова в реченнях з однорідними членами. Синтаксична роль узагальнювальних слів і словосполучень.
23. Речення з відокремленими членами. Поняття про відокремлення. Основні умови відокремлення другорядних членів речення. Синонімія відокремлених і невідокремлених членів. Відокремлення означень. Узгоджені відокремлені означення. Дієприкметникові і прикметникові звороти як типи поширеного відокремленого означення; синонімічність поширених відокремлених означень і підрядних присубстантивно-атрибутивних речень. Неузгоджені відокремлені означення. Пунктуація при відокремлених означеннях. Відокремлення прикладок. Відокремлення обставин. Відокремлення додатків.
24. Вставні та вставлені компоненти. Типи вставних і вставлених компонентів за будовою й семантикою. Звертання. Значення й способи

їхнього вираження. Вокативні речення. Порядок слів у простому реченні. Прямий і непрямий порядок слів. Граматичні й емоційно-змістові функції порядку слів у реченні.

25. Складне речення. Визначальні структурно-семантичні ознаки складного речення в сучасній українській мові. Змістова та інтонаційна єдність частин складного речення. Засоби зв'язку частин складного речення: сполучники, сполучні слова, інтонація, порядок частин, співвідносність форм дієслів-присудків тощо. Сурядність і підрядність у складному реченні. Перехідні випадки між сурядністю й підрядністю, між простими й складними реченнями. Шляхи утворення складного речення.
26. Складносурядні речення, їхня структура. Сурядні сполучники як один із засобів вираження синтаксичних і змістових відношень між компонентами складносурядного речення. Єднальні, приєднувальні, протиставні, розділові й градаційні сполучники. Синонімія й омонімія сполучників сурядності. Змістові відношення між предикативними частинами складносурядного речення. Особливості пунктуації на межі частин складносурядного речення.
27. Складнопідрядне речення. Синтаксичне значення термінів “головна частина” й “підрядна частина”. Функції сполучних слів і сполучників у складнопідрядному реченні, їхня синонімічність і омонімічність. Вказівні (дейктичні) слова як факультативні й облігаторні компоненти в головній частині. Співвіднесення форм дієслів-присудків головної й підрядної частини як синтаксична ознака складнопідрядного речення. Місце підрядної та головної частин у складному реченні. Підрядні, що залежать від головної частини в цілому або окремих його членів. Питання про принципи класифікації складнопідрядних речень у лінгвістичній літературі.
28. Функціональні типи складнопідрядних речень. Характеристика їх у зв'язку з функцією підрядних частин. Складнопідрядні речення з підрядними займенниково-співвідносними, присубстантивно-атрибутивними, прикомпаративно-об'єктними, з'ясувальньо-об'єктними, локативними та міри й ступеня (квалітативними) частинами. Формальні й семантичні принципи їхнього виокремлення. Різновиди складнопідрядних речень із підрядними обставинними. Складнопідрядне речення з підрядною супровідною (приєднувальною) предикативною частиною. Функціональне співвіднесення другорядних членів речення й окремих типів підрядних речень.
29. Граматична неповнота головної й підрядної частин у складнопідрядному реченні.
30. Складнопідрядне речення з кількома підрядними. Супідрядність (однорідна й неоднорідна) та послідовна підрядність. Складні речення змішаного типу.

31. Безсполучникові складні речення, синонімічні до складносурядних і складнопідрядних речень; несинонімічні до сполучникових складних речень. Змістові відношення й засоби зв'язку між частинами безсполучникового речення. Пунктуація на межі частин безсполучникового речення. Складні речення із сполучниковим і безсполучниковим зв'язком.
32. Період в українській мові; його структурні типи, особливості інтонації. Надфразні єдності як синтаксично-стилістичні одиниці літературної мови.
33. Пряма, непряма й невласне-пряма мова. Співвіднесення форм прямої й непрямой мови. Різні типи зв'язку прямої мови з непрямою. Заміна прямої мови непрямою і навпаки. Невласне-пряма мова, її структурні особливості й застосування. Різноманітність типів речень у сучасній українській літературній мові як наслідок розвитку її граматичної будови. Принципи синтаксичного аналізу речень.
34. Пунктуація. Принципи сучасної української пунктуації. Система розділових знаків: видільні й віддільні. Структура речення й пунктуація. Інтонаційні особливості та пунктуація. Використання засобів пунктуації для вираження емоційно-змістових відтінків речення. Огляд уживання розділових знаків у простому й складному реченнях.

Зразок екзаменаційного білета
Кіровоградський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка

Освітній рівень бакалавр
Галузь знань
Спеціальність Семестр 7
Спеціалізація
Додаткова спеціальність Мова і література (англійська)
(назва)
Навчальна дисципліна Сучасна українська літературна мова. Синтаксис

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 1

I рівень (по 1 балу за кожну правильну відповідь)

Дати визначення понять.

1. Просте ускладнене речення.
2. Складне синтаксичне ціле.
3. Складнопідрядне речення нерозчленованої структури з прислівним зв'язком.
4. Відокремлення.
5. Непряма мова.

II рівень (по 1,5 балів за кожну правильну відповідь)

Вибрати правильну відповідь.

1. У якому реченні підмет виражений прикметником.
 - а) *Нарешті привезли пальне (О.Гончар).*
 - б) *Минуле ніколи не повертається (Р.Іваничук).*
 - в) *Несказане лишилось несказаним (Л.Костенко).*
 - г) *Два хитрих мудрого не переважають (Л.Глібов).*
2. Вибрати речення із складеним дієслівним присудком
 - а) *З літами, що там не кажіть, стаєш куди мудрішим. Нехай мені і не щастить, аби щастило іншим (О.Підсуха).*
 - б) *Аж ось стали хмарки збиратися (Г.Квітка-Основ'яненко).*
 - в) *Життя Лесі Українки, її образ здається легендою (Р.Лубківський).*
 - г) *У лісах північної Волині самотів самотою хуторець Діброва (З часопису).*
3. Визначити тип односкладного речення: ***Панів за те там мордували і жарили зо всіх боків, що людям льготи не давали і ставили їх за скотів*** (І.Котляревський)
 - а) означено-особове;
 - б) неозначено-особове;
 - в) номінативне;
 - г) інфінітивне;
 - д) узагальнено-особове.
4. Вибрати речення із неузгодженим означенням.
 - а) *Бажання вчитись було в нього ще змалку (М.Коцюбинський).*
 - б) *Я на вбогім, сумнім перелозі буду сіять барвисті квітки (Л.Українка).*

- в) *Розметали вишні кучері біляві, пада цвіт духмяний на шовкові трави* (Б.Олійник).
- г) *Розвішує вже травень канделябри, вогні запалює жертівні на свічках каштанів-підлітків...*(Л.Забашта).
5. Визначити, чим ускладнене речення: *Дихають тихо акації ніжні, злегка колишуться в сутіні срібній, дивляться мовчки на місяць, на зорі, дивляться в світ, ним ясным зачаровані...*(О.Олесь).
6. Визначити тип неповного речення: *Сила реклами – у знанні людських слабкостей* (Ю.Рибников).
- а) контекстуальне;
 б) ситуативне;
 в) еліптичне;
 г) приєднувальна конструкція.
7. Визначити тип складного речення і відношення між предикативними частинами: *Дерево стояло ще голе, однак на вітах його вже починалося пташине життя* (Д.Бедзик).
8. Серед наведених речень знайти безсполучникове.
- а) *А вода у криниці солодша, ніж була, дзвінка, різдвяна, пахне грушами* (В.Китайгородська).
 б) *Печаль в очах – ознака українця – віками вгризлась в генетичний код* (В.Лелек).
 в) *Є мудра книжка – не жалій годин* (В.Василяшко).
 г) *Час летів, немов на крилах, і, мов сон, життя минало* (Л.Українка)
9. Визначити речення з підрядною присубстантивно-атрибутивною.
- а) *Подумайте, яка цивілізація тут загинула, - вона гуде під ногами, воскрешаючи щем утрати, але й гордість за наших прапращурів* (В.Коломієць).
 б) *А що вже там казати про людину, яка сама собі господар і творець своєї долі* (З часопису).
 в) *Сушилося сіно в покосах, - світ сіном, здавалось, пропах!* (І.Нехода).
 г) *Яким чоловік вродився, таким і згине* (І.Франко).
10. Серед наведених речень знайти складну синтаксичну конструкцію із сурядним та підрядним зв'язком.
- а) *Легка, біла, прозора постать, що з обличчя нагадує Мавку, з'являється з-за берези і схиляється над Лукашем* (Л.Українка).
 б) *Коли розвидняється, на галяві стає видно великий пеньок, там, де стояв колись столітній дуб, а недалеко від нього недавно насипану, ще не порослу моріжком могилу* (Л.Українка).
 в) *Вогонь у печі палає і гугонить, а Маланка заплющує очі, і їй здається, що то шумить колосом нива і серп черкає по стеблу* (М.Коцюбинський).

III рівень (10 балів)

Розкрити теоретичне питання, укладаючи зорові опори (таблиці, схеми, алгоритми тощо).

Поняття про просте ускладнене речення. Однорідні члени речення.

IV рівень (10 балів)

Виконати синтаксичний аналіз речення (підкреслити усі члени речення, накреслити структурну схему, дати загальну характеристику речення, проаналізувати першу предикативну частину).

Ображати тебе не хочу я, прошу тільки, щоб ти зрозумів – не розстрілюй часу робочого кулетною чергою слів (Л.Костенко).

Затверджено на засіданні кафедри української мови
Протокол № від « » _____ 2020 року

Завідувач кафедри _____
(підпис)

Ковтюх С.Л.
(прізвище та ініціали)

Екзаменатор _____
(підпис)

Огаренко Т.А.
(прізвище та ініціали)

ПУНКТУАЦІЙНИЙ АНАЛІЗ РЕЧЕННЯ

Схема пунктуаційного аналізу

Виділити і пронумерувати пунктограми.

1. Назвати пунктограму.
2. Вид розділового знака (одиничні, парні).
3. Тип розділового знака за функцією (роздільні, видільні).
4. Формулювання правила.
5. Варіант розділового знака (якщо можливо).
6. Особливості пунктуації у зв'язку зі стильовим різновидом тексту (якщо є).

Зразок пунктуаційного аналізу речення

1 2 3 4
Твоя душа – блискачка віра, а серце – огнище у млі.

Пунктограма 1.

1. Тире між підметом і присудком.
2. Одиничний.
3. Роздільний.
4. Тире ставиться між підметом і присудком, якщо вони виражені однаковими формами (іменниками).
5. –
6. –

Пунктограма 2.

1. Кома між частинами ССР.
2. Одиничний.
3. Роздільний.
4. Кома між частинами ССР, поєднаними сурядним сполучником (зіставним).
5. –
6. –

Пунктограма 3 (див. пунктограму 1).

Пунктограма 4.

1. Крапка у кінці речення.
2. Одиничний.
3. Роздільний.
4. Крапка ставиться у кінці розповідного неокличного речення.
5. Можливий знак оклику (якби речення було окличним), знак питання (якби речення було питальним).
6. –

ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ З ТЕМ
«ПРОСТЕ УСКЛАДНЕНЕ РЕЧЕННЯ»,
«СКЛАДНЕ РЕЧЕННЯ. ПЕРІОД. НАДФРАЗНА ЄДНІСТЬ»

Безсполучникові складні речення – речення, частини яких об'єднуються в єдине структурно-семантичне ціле за допомогою інтонації, без участі сполучників і сполучних слів.

Видільні розділові знаки – виділяють певні відрізки в середині частини. Завжди парні знаки: два тире, дві коми, дужки, лапки.

Відокремлення – це інтонаційне і смислове виділення у реченні другорядних членів речення з метою надання їм більшої граматичної і смислової ваги порівняно з іншими другорядними членами.

Вставлені компоненти (слова, словосполучення, речення) – мовні одиниці, які передають побіжні зауваження, додаткові повідомлення до основної думки, перериваючи висловлення за допомогою інтонації вставленості.

Вставні компоненти (слова, словосполучення, речення) – це мовні одиниці, які виражають ставлення мовця до повідомлюваного і виражають різні модальні значення.

Елементарні складні речення - речення, що складається з двох предикативних частин.

Звертання – слово чи словосполучення, що називає того, кому адресоване мовлення.

Інтонаційний принцип пунктуації – тип розділового знаку залежить від інтонації.

Логіко-граматична класифікація складнопідрядних речень - характеристика складного речення у зв'язку з функціями підрядних частин (традиційний принцип). Ця класифікація побудована на уподібненні

складнопідрядного речення в цілому простому реченню, а підрядних частин - членам речення (напр., підрядні підметові, означальні, додаткові тощо).

Напівпредикативність – це додаткове до основного висловлення повідомлення.

Невласне-пряма мова – внутрішнє мовлення героїв. Зберігає лексичні, синтаксичні, емоційно-оцінні особливості мови того, хто говорить, але не має спеціальної синтаксичної форми.

Неелементарні складні речення – одиниці, які мають у своєму складі не менше трьох предикативних одиниць.

Непряма мова – чуже мовлення, передане не дослівно, а лише зі збереженням загального змісту. Позбавлена індивідуальних особливостей мовлення конкретної особи.

Однорідні члени – це члени речення, які перебувають в однакових синтаксичних відношеннях з одним із членів речення і поєднуються між собою сурядним зв'язком..

Період (гр. *períodos* – кружний шлях, обертання) – складне, переважно багатокомпонентне речення (рідше просте ускладнене), якому властива цілісність теми, повнота змісту і яке характеризується чітким поділом на дві частини (нагромадження і висновок).

Просте ускладнене речення – це синтаксичні конструкції, у яких наявні однорідні, відокремлені, уточнювальні члени речення, вставні, вставлені компоненти, звертання.

Пряма мова – дослівно відтворений чужий вислів, у якому збережено його лексичні, синтаксичні та інтонаційні особливості.

Пунктуація (лат. *punctum* – крапка) – 1) система правил вживання розділових знаків; 2) сукупність розділових знаків; 3) розділ мовознавчої науки про правила використання розділових знаків.

Роздільні (віддільні) розділові знаки – відділяють частини тексту одна від другої. Крапка, знак питання, знак оклику, крапка з комою, кома, тире, двокрапка, три крапки.

Синтаксичний принцип пунктуації – розділові знаки зумовлені структурою речення і є обов'язковими.

Складне речення – сполучення двох або кількох предикативних одиниць, що становить смислову, структурну та інтонаційну єдність і призначене для функціонування в ролі цілісної комунікативної одиниці.

Складне синтаксичне ціле (надфразна єдність) – відрізок мовлення з двох і більше речень, об'єднаних спільною темою в композиційно-синтаксичну конструкцію.

Складні синтаксичні конструкції – це багатокомпонентні складні речення, у яких наявні різні види зв'язку (сполучниковий сурядний, сполучниковий підрядний, безсполучниковий).

Складнопідрядне речення – це таке складне речення, частини якого синтаксично нерівноправні і поєднані між собою підрядним зв'язком за допомогою підрядних сполучників або сполучних слів.

Складнопідрядні багатокомпонентні речення – речення, що складаються з однієї головної і не менше двох підрядних частин.

Складнопідрядні речення з детермінантними підрядними частинами розчленованої – речення, у яких підрядна частина поширює всю головну частину (її предикативний центр).

Складнопідрядні речення з неоднорідною супідрядністю – речення, у яких підрядні частини різного типу пояснюють один і той самий член або ж усе головне речення чи підрядні частини будь-яких типів пояснюють різні члени головної частини.

Складнопідрядні речення з однорідною супідрядністю – одиниці, в яких усі підрядні частини однаково пояснюють головну частину в цілому або якийсь один член головної частини.

Складнопідрядні речення з послідовною підрядністю – конструкції, у яких лише перша підрядна частина прямо пов'язана з головною, а кожна наступна підрядна синтаксично залежить від попередньої підрядної.

Складнопідрядні речення із супідрядністю – складнопідрядні речення, у яких декілька підрядних частин пояснюють одну головну.

Складнопідрядні речення прислівного типу нерозчленованої структури – речення, в яких підрядна частина відноситься до опорного слова (чи словосполучення) в головній частині, доповнюючи чи конкретизуючи його.

Складносурядне речення – складне речення, предикативні частини якого синтаксично рівноправні і об'єднані в одне граматичне і змістове ціле сурядним зв'язком за допомогою інтонації, сурядних сполучників та інших засобів.

Смисловий принцип пунктуації – постановка розділового знаку залежить від змісту речення.

Сполучні слова – сполучні засоби у складнопідрядних реченнях. Це повнозначні частини мови (відносні займенники (*який, чий, що, хто, котрий*), займенникові прислівники (*де, куди, коли*)); які пов'язують частини складнопідрядного речення і обов'язково виконують функцію певного члена речення (як головного, так і другорядного).

Структурно-семантична класифікація складнопідрядних речень. Класифікація побудована з урахуванням структури речення та його семантики. В основі класифікації лежить встановлення характеру співвідношень між головною та підрядними частинами, при цьому все складне речення осмислюється як структурно-семантична цілісність.

Узагальнювальне слово – це слово, що вживається при однорідних членах речення і виражає загальне значення однорідних членів, є родовим поняттям до них як до видових.

Формально-граматична класифікація складнопідрядних речень. Історично другий принцип, після традиційного. Класифікація за засобами зв'язку. Виділяють складнопідрядні речення зі сполучними словами, сполучниками, роздільною паузою.

Цитата (лат.citare – приводити, викликати, проголошувати) – дослівний уривок з якогось твору, що наводиться іншим автором для підтвердження чи пояснення своєї думки.